

RENĀTE SILIŅA-PIŅĶE, ANTA TRUMPA

Latviešu valodas institūts
 silaziile@gmail.com, antat@latnet.lv

Māras / Māras vārds latviešu valodas 16. un 17. gs. tekstos un tā atspoguļojums topošajā “Latviešu valodas vēsturiskajā vārdnīcā”: īpašvārdi un sugasvārdi

Topošā “Latviešu valodas vēsturiskā vārdnīca” (LVVV) tiek veidota kā pilna tipa vārdnīca, un tajā paralēli sugasvārdu šķirkļiem tiek iekļauti arī īpašvārdu šķirkļi. Tā kā īpašvārdi lielākajā daļā gadījumu ir aizguvumi, to pierakstā atspoguļojas gan dažādu devējvalodu un starpniekkvalodu īpatnības, gan atšķirīgas adaptācijas pakāpes. Tas sarežģī šķirkļa vārdu izvēli un reizumis liek atkāpties no pašu vārdnīcas autoru pieņemtajiem šķirkļu veidošanas nosacījumiem. Referātā vispirms tiks aplūkoti īpašvārdi *Maria/Mahrija, Marja/Mahrja, Maŗa/Mahrja* un *Mara/Mahra*, to formu daudzveidība, rakstības īpatnības, lietojuma konteksts un hronoloģiskās robežas u. c. Jauna problēma vārdnīcas autoru darbā ir vārdu savienojumu un vārdkopu nošķiršana un to atspoguļošana vārdnīcā, jo šajos šķirkļos bija jāpārkāpj īpašvārdu robežas un jāpievēršas arī sugasvārdiem, kuru pamatā ir sakne *mār-/mār-*. Tie latviešu valodas senajos tekstos ir sastopami kopš 17. gs. līdz ar pirmajiem leksikogrāfiskajiem avotiem.

Tā kā latviešu valodas 16.–17. gs. tekstos nereti gan vārdkopas, gan salikteni var tikt atveidoti ar biedruzīmi (piemēram, *Širds=Puķķiht* ‘sirdpuķīte’ un *puķķu=lauks* ‘puķu lauks’), tad LVVV šķirkļu uzbūves kontekstā problemātiska ir to nošķiršana. Blakus nepārprotamām stabilajām vārdkopām *Mārjas pīnes, Mārās rutki, Mārās puķītes*, ir sastopami arī iespējamie salikteni *mārapīnes* un *mārarutki/māŗarutka*. Salikteņu un vārdkopu nošķiršanā galvenais kritērijs ir pirmā komponenta galotne. Gadījumos, kad lietojums ar biedruzīmi sakrīt ar vārdkopas locījuma formu, šāds lietojums tiek uzskatīts par vārdkopu. Rakstot LVVV šķirkļus, šādi gadījumi tiek nošķirti, proti, *mārarutki* un *māŗarutka* ir sugasvārdu šķirkļi, savukārt *Mārās rutki* ir stabilais, īpaši skaidrojamais vārdu savienojums šķirkļos *Mārā* un *rutki*. Līdz ar to “Latviešu valodas vēsturiskajā vārdnīcā”, balstoties uz “Latviešu valodas seno tekstu korpusu”, ir izšķirti šādi sugasvārdu šķirkļi ar *mār-/mār-*: *mārapīnes, mārarutki, māŗarutka*.

Tā kā gan šie sugasvārdi, gan tiem atbilstošās vārdkopas latviešu valodas senajos tekstos pirmo reizi ir minētas aptuveni vienā laikā – vai nu G. Manceļa 1638. g. vārdnīcā *Lettus* vai K. Fīrekera 17. gs. vidus latviešu-vācu vārdnīcas manuskriptā, tad īsti nav iespējams pateikt, kurš lietojums – salikteņa vai vārdkopas – ir senāks. Iedziļinoties minēto vārdu cilmē, tomēr šķiet, ka lielākoties vārdkopas, kurās skaidri saskatāms *Mārās* vārds, ir jaunākas par salikteņiem un ir tautas etimoloģijas rezultāts. Lai arī visos šajos sugasvārdos un vārdkopās ir sakne *mār-*, tomēr katram gadījumam ir sava cilme un lielākoties tā nav saistīta ne ar *Māru*, ne *Mārū*, ne *Mariju*.